

УДК 72:711.459.6

А. С. Шевельова

*аспірантка кафедри містобудування**Київського національного університету будівництва та архітектури*

ВНЕСОК СЕБАСТ'ЄНА ВОБАНА В РОЗВИТОК ВІЙСЬКОВОЇ АРХІТЕКТУРИ ТА МІСТОБУДУВАННЯ ЕПОХИ ВІДРОДЖЕННЯ

Анотація: в статті висвітлюються основні ідеї фортифікаційних та бастионних систем французького маршала Себаст'єна Вобана. Розкривається роль оборонного та захисного будівництва для розвитку містобудування.

Ключові слова: військова архітектура, містобудування, фортифікація, бастион, оборонні та захисні споруди, військові територіальні об'єкти.

Постановка проблеми. Характерною особливістю епохи Відродження стала поява нової ідеології, культури, суспільно-політичних відносин та світогляду людей, що відобразилися на архітектурі та містобудуванні. На тлі культурного та мистецького піднесення – це час перерозподілу територій та війни. Тому розвиток науки та інженерної думки став на новий щабель. Особливого розповсюдження набули захисні споруди та фортифікація. Вони виконували функцію оборони міст, впливала на їх форму та напрями розвитку.

Мета статті. Проаналізувати процеси еволюції та трансформації фортифікаційних споруд та комплексів на прикладі робіт французького інженера маршала Себаст'єна Вобана з метою дослідження історичних видів військових територіальних об'єктів.

Стан дослідження. Дослідженням архітектурної та інженерної спадщини Себаст'єна Вобана захоплюється значна кількість науковців: істориків, архітекторів та військових інженерів. Основні дослідження представлені в роботах таких вчених, як: Бодін Бертран (Bodin Bertrand), Галеві Даніель (Halévy Daniel), Гріффіт Педді (Griffith Paddy), Крочет Бернард (Crochet Bernard), Моно Ален (Monod Alain), Монсенжон Вільям (Monsaingeon Guillaume), Сенгер Вікторія (Sanger Victoria), Фолкнер Джеймс (Falkner James), Фошер Ніколя (Faucherre Nicolas) [3, 4, 5, 8, 9, 12].

Основний матеріал статті. Період другої половини XV - початку XVI ст. став часом появи науки про фортифікацію – мистецтво спорудження укріплень. Перебудова системи оборонних споруд у відповідності з новими можливостями артилерії знайшла найбільш повне відображення в поясі фортець, зведених у Франції архітектором Себаст'єном Вобаном.

Себаст'єн Ле Претр де Вобан (Sébastien Le Prestre de Vauban) (1633-1707 pp.) – видатний французький військовий інженер епохи Відродження,

маршал Франції. Все своє життя провів у облогах ворожих фортець і в будівництві французьких фортець: побудував заново 9 міст та 33 фортеці і вдосконалив до 300 старих оборонних споруд. Чотирнадцять із побудованих ним фортець визнані пам'ятками Світової спадщини ЮНЕСКО. С. Вобан народився в містечку Сен-Леже-де-Фушер. Він був архітектором та містобудівником, бойовим інженером, інженером-практиком та теоретиком часів Людовика XIV, чудовим артилеристом, командував армією та брав участь у політиці. На думку Т.Ф. Саваренської, головною теоретичною працею С. Вобана в галузі містобудування був його трактат «Істинний спосіб зміцнення міст», перекладений на багато європейських мов і виданий за спеціальним розпорядженням Петра I в Росії в 1724 р. [1].

1677 року С. Вобан був призначений керівником усіх інженерних робіт Франції, завдяки успішній роботі та новаторським ідеям з 1699 року призначений членом французької Академії наук. Він розробив систему укріплень кордонів та оточив країну кільцем потужних фортець. Ця система отримала назву «залізний пояс» й до кінця XVIII століття зробила Францію невразливою для зовнішніх ворогів. Вобан в своїх працях бере за основу роботи французького фортифікатора Блеза Пагана (1604-1665 рр.), що написав трактат, в якому вперше були сформовані інженерні канони для створення бастионів [2].

Бастионна система з'явилася в кінці XV століття і впродовж XV-XVI ст. поширилася в Європі. Однією з перших фортецею у формі правильної зірки були оновлені укріплення Флоренції, які запроєктував Мікеланджело Буонарроті (1475-1564 рр.). Бастион (лат. *bastilio* – «будую укріплення») – п'ятикутна довгочасна (фортечна) або польова фортифікаційна споруда, що зводилася на кутах огорожі, призначалася для вогневого захисту. Ділянка фортечного муру між бастионом – куртина. Два бастиони з куртиною утворювали бастионний фронт, поєднання бастионних фронтів – бастионну систему [4].

Із запропонованих в різний час планів оборонних споруд кращою стала бастионна система, на зміну якій прийшла полігональна система, у свою чергу, що поступилася місцем системі окремих фортів. Всі вони виникали у відповідь на збільшення ефективності та дальності артилерійських знарядь [7]. Вобан не залишив будь-якої певної системи та цілісної теорії, але його послідовники, вивчаючи побудовані та вдосконалені ним фортеці, намагалися вивести загальні принципи розбудови та розміщення фортів. Таким чином їм вдалося вивести три способи укріплення або три системи С. Вобана [5]. Перша з них відома як проста, а дві інші - як перша і друга посилені системи або ландауська та неф-брізакська системи (за назвою побудованих Вобаном фортець Ландау і Неф-Брізак).

1668 року Людовік XIV доручив С. Вобану укріпити місто Лілль (Lille). Дана фортеця була першим його проектом і стала уособленням простої системи Вобана (Рис. 1.). Фортеця має п'ятикутну форму. В кожному куті правильного п'ятикутника розміщений бастіон. Внутрішнє планування фортеці являє собою перимитральну забудову. Після появи першої системи Вобана, згодом, послідували системи ускладнені додатковими оборонними спорудами. Основа яких складається з кам'яно-земляних бастіонів та рavelінів (трикутна споруда між бастіонами), які об'єднані в багатоярусний оборонний комплекс, що охоплюють та захищають місто. Іншими словами, С. Вобан не просто будував фортецю - він будував ядро укріпленого району, вміло використовуючи рельєф місцевості і місцеві будівельні матеріали. [10, 39 с.].

Друга система Вобана реалізована в фортецях Безансон (Besançon) та Бельфор (Belfort) (Рис. 2.). Ідея полягала в тому, що бастіони не є єдиним укріпленням. Враховуючи рельєф місцевості, С. Вобан ускладнює планування та доповнює укріплення додатковими елементами. Захисні споруди більше не домінували над ландшафтом, а були вкопані в землю, на поверхні знаходилося лише одна п'ята частина фортеці. В плані місто-фортеця Бельфор (Belfort) (Рис. 2.) представляє собою форму неправильного п'ятикутника з вільним внутрішнім плануванням. Доводячи свою систему до досконалості С. Вобан не зупинився, а поступово нарощував оборонні споруди в декілька поясів, що значною мірою ускладнювало їх осаду [10, 58 с.].

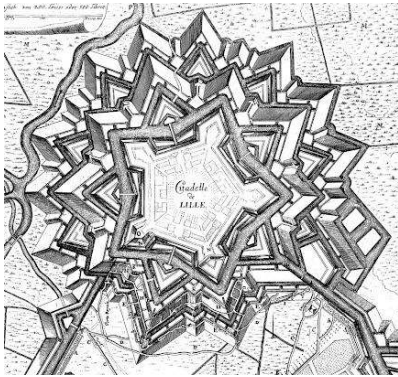

Рис. 1. План фортеці Лілль (фр. Lille)

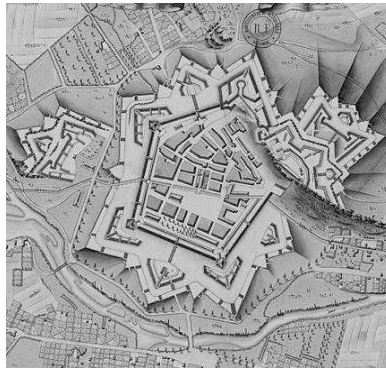

Рис. 2. План фортеці Бельфор (фр. Belfort)

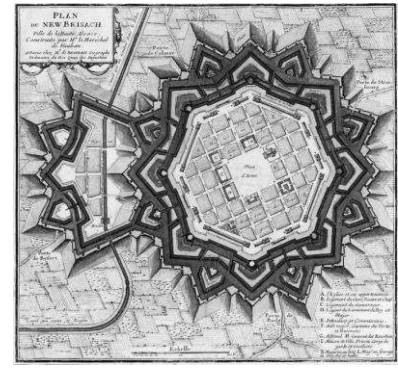

Рис. 3. План міста-фортеці Неф-Брізак (фр. Neuf-Brisach)

Вінцем військової архітектури С. Вобана є восьмикутна місто-фортеця Неф-Брізак (Neuf-Brisach), яка розмістилася на кордоні з Німеччиною. Цей містобудівний об'єкт є прикладом третьої системи (Рис. 3.). У плані місто являє собою восьмикутник з бастіонами та рavelінами. Його будівництво припадає на

період, приблизно, з 1698 по 1707 роки. Планування міста у вигляді ортогональної сітки вулиць, також чітко прослідковується модульна система, за якою розміщуються житлові будинки. В центрі міста розташована головна площа, де відбувається громадське життя. Така система планування чітко нагадує римські військові табори (каструми), де в центрі був запланований форум (площа для нарад), а навколо розташовувалися військові намети та будинки. Згодом, С. Вобан ускладнює античну планувальну структуру та доповнює її зовнішніми оборонними спорудами в декілька поясів і додає ряди рavelінів. У 2008 році оборонна система Неф-Брізак була оголошена ЮНЕСКО пам'ятником Всесвітньої спадщини (Рис. 3.). Це єдиний у світі приклад третьої (або "другої посиленою") системи укріплень С. Вобана, що повністю зберігся. Архітектор займався будівництвом укріплень та фортець і намагався раціоналізувати цей процес, враховуючи геополітичні умови. Він вводив стандартні та типові проекти при будівництві бастионів, веж та казарм, що дозволяло планувати, не будучи присутнім на місці будівництва [10, 8 с.].

Для XVII ст. застосування бастионного фронту продовжувало залишатися найбільш ефективним заходом в обороні міст-фортець [9]. Поява розробок західноєвропейських теоретиків фортифікаційного мистецтва була пов'язана з прагненням знаходження оптимальних співвідношень пропорцій форм оборонних споруд. Кожен автор прагнув представити свій варіант таких співвідношень і встановити фіксовані розміри елементів захисних споруд. Фортифікаційні споруди бастионного типу продовжували споруджуватися до середини XIX століття (наприклад, Друге вальне укріплення в Кенігсберзі, побудоване в 1850-х роках). Бастионна система застаріла до початку XX століття. Ще до Першої світової війни бастионні оборонні споруди багатьох міст були зруйновані [1].

Висновки. В епоху Відродження містобудування та фортифікація були єдиним цілим. Місто оточувалося оборонними спорудами, що забезпечувало його захист, однак ускладнювало територіальний розвиток. Форма та конфігурація фортифікаційних споруд залежала від природно-кліматичних, ландшафтних умов та враховувала культурні та будівельні традиції, а їх видозміни та модернізація залежала від розвитку військової техніки та зброї. Значний архітектурний та містобудівний спадок Себастьяна Вобана дає змогу на прикладі його робіт чітко прослідкувати розвиток архітектурно-планувальних структур європейських міст-фортець як історичного виду військових територіальних об'єктів.

Список літератури:

1. Саваренская Т. Ф. Западноевропейское градостроительство XVII –XIX веков (Эстетические и теоретические предпосылки). – М., 1987. – 191 с.
2. Bodin Bertrand, Vauban: Les sites majeurs / Bertrand Bodin, Nicolas Faucherre // Libris.– 2008.– 95 p.
3. Crochet Bernard, Fortification du royaume par Vauban / Ouest-France. – 2014.– 30 p.
4. Crochet Bernard, Vauban et l'invention du pré carré français / Ouest-France.– 2014.– 127 p.
5. Daniel Halévy, Vauban Broché / De Fallois.– 2007. – 200 p.
6. Falkner James, Marshal Vauban and the defence of Louis XIV'S France / Pen and Sword.– 2011.– 256 p.
7. Faucherre Nicolas, Places fortes: Bastions du pouvoir / Rempart. – 2011. – 115 p.
8. Guillaume Monsaingeon, Vauban 1633-1707: Un militaire très civil / Nouvelles éditions Scala.– 2007.– 335 p.
9. Monod Alain, Vauban ou la mauvaise conscience du roi / Riveneuve. – 2008.– 200 p.
10. Paddy Griffith, The Vauban Fortifications of France (Fortress) // Osprey Publishing.– 2006.–№ 25.– 64 p.
11. Sanger Victoria, Vauban la pierre et la plume / Sanger Victoria, de Emile d'Orgeix, Michèle Virol, Isabelle Warmoes // Editions Gérard Klopp. – 2007. – 280 p.
12. Warmoes Isabelle, Vauban, bâtisseur du Roi-Soleil / De Warmoes Isabelle, Victoria Sanger // Somogy éditions d'art. – 2007. – 431 p.

Аннотация

В статье освещаются основные идеи фортификационных и бастионных систем французского маршала Себастьяна Вобана. Раскрывается роль оборонного и защитного строительства для развития градостроительства.

Ключевые слова: военная архитектура, градостроительство, фортификация, оборонительные и защитные сооружения, бастион.

Annotation

In the article the basic idea of fortification and bastion of the French Marshal Vauban. The role of defensive and protective construction for the development of urban planning.

Keywords: military architecture, town planning, fortification, defensive and protective structures bastion.